

Руслан Маслюк

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

У статті проаналізовано погляди окремих науковців щодо проблеми виділення педагогічних умов професійної підготовки майбутніх учителів; розкрито сутність термінів «умови», «педагогічні умови»; виокремлено три педагогічні умови професійної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання.

Ключові слова: умова, педагогічні умови, педагогічне середовище, комплекс педагогічних взаємодій, навчально-методична робота, науково-дослідна робота, майбутній учитель фізичного виховання, моделювання.

Сучасна освітня парадигма зорієнтована на підготовку такого спеціаліста, який готовий швидко реагувати на зміни, що відбуваються в суспільстві, ставати мобільним, динамічним, буде здатний до проєктувальної діяльності в професійній сфері та більш відповідально ставитися до своєї праці. У зв'язку з цим у професійній підготовці фахівців більшу увагу необхідно приділяти зміні педагогічних умов організації освітнього процесу, орієнтованих на підготовку особистості майбутніх учителів, зокрема фізичного виховання, що є найважливішим напрямом у забезпеченні якості вищої освіти.

Вивченням ролі педагогічних умов у професійній підготовці майбутніх учителів, зокрема, фізичного виховання, присвячено низку наукових досліджень (В. А. Бабаліч [6], Л. В. Безкоровайна [7], І. В. Гладка [8], М. В. Карченкова [9], В. О. Коваль [10], Ю. С. Нагорнов [11], А. Ю. Нагорнова [11], Л. В. Пигалова [12], М. О. Родін [13], А. В. Сватсьєв [7], О. В. Чепка [14]).

Мета статті – розкрити сутність понять «умови», «педагогічні умови», проаналізувати педагогічні умови професійної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання.

У процесі аналізу педагогічних умов професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання необхідно уточнити сутність понять «умови» та «педагогічні умови».

Умова – філософська категорія, «в якій відображаються універсальні відношення речі до тих факторів, завдяки яким вона виникає та існує» [1, с. 482]. Умови тлумачаться як «необхідні обставини, особливості реальної дійсності, які уможливають здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяють чомусь» [2, с. 1295].

Л. С. Виготський підкреслював, що важливо «заздалегідь створювати

умови, необхідні для розвитку відповідних психічних якостей, хоча вони ще «не дозріли» для самостійного функціонування» [3, с. 55].

Узагальнюючи різні підходи до визначення поняття «умова», ми будемо дотримуватися думки, що «умови» є сукупністю об'єктів, властивостей і відносин, які сприяють реалізації наявних можливостей. Умови обов'язково (прямо чи опосередковано) впливають на хід та результат будь-якої діяльності.

«Педагогічні умови» визначаються як «обставини, від яких залежить та відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групою людей» [4, с. 243].

На думку В. І. Андреева, педагогічні умови є результатом «цілеспрямованого відбору, конструювання та застосування елементів змісту, методів (прийомів), а також організаційних форм навчання для досягнення цілей» [5, с. 124].

У контексті нашого дослідження педагогічні умови – це цілеспрямовано організоване викладачем педагогічне середовище, система педагогічних засобів, комплекс педагогічних взаємодій.

Так, М. В. Карченкова [9] вважає, що процес формування професійної готовності майбутніх учителів фізичного виховання суттєво поліпшується при реалізації таких педагогічних умов:

- поетапне здійснення підготовки студентів на основі взаємозв'язку теорії і практики, інтеграції професійно орієнтованих дисциплін, диференційованого підходу до вибору методів педагогічного впливу відповідно до рівня професійної готовності студентів;
- застосування особистісно орієнтованих та інтерактивних методів і форм навчання студентів;
- забезпечення різнорівневого змісту навчальних і практичних завдань, відповідно до набутих знань та умінь студентів;
- проведення професійної діагностики та відповідного коригування процесу професійно-педагогічної підготовки студентів на всіх його етапах;
- активізація самостійної роботи студентів з використанням комплексно-диференційованих програм;
- налаштування студентів на саморозвиток, самовдосконалення, творчу самореалізацію [9].

Науковці Ю. С. Нагорнов [11], А. Ю. Нагорнова [11] виділяють методологічне, організаційно-управлінське, матеріально-технічне, кадрове та методичне забезпечення процесу підготовки як групу найбільш загальних умов професійного становлення майбутніх учителів.

У дисертаційному дослідженні Л. В. Пигалової «Інтеграція основних форм і методів навчального процесу за спеціалізацією у вузах фізичної

культури» [12] визначено такі педагогічні умови оптимізації навчально-виховного процесу: структурування навчального матеріалу; навчання на базі навчальних науково-методичних комплексів; здійснення моніторингу навчально-виховного процесу; аналіз ефективності процесу оптимізації навчально-виховного процесу; використання дидактичних ігор як засобу формування гностичних умінь у студентів інститутів фізичної культури.

На думку Л. В. Безкоровайної [7], А. В. Свасьєва [7], якість професійної підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах залежить від таких умов: забезпечення фундаментальності професійної освіти, повне використання потенціалу концепцій активно-діяльнісного навчання та компетентнісного підходу до професійної освіти, конкурентоздатність професійної підготовки майбутніх фахівців, раціональне структурування змісту навчання, застосування ефективних освітніх технологій. Дослідники також відзначають, що «одним із факторів, які дозволяють розширити можливості професійної діяльності майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту без зниження якості професійної підготовки, є сформований досвід професійно-творчого мислення студентів, що сприяє особистісному розвитку, допомагає розвивати інтелект, самостійно отримувати й розширювати загальні і професійні знання, можливість бачити перспективи майбутньої професійної діяльності та відповідно до цього спроектувати і зреалізувати свої професійні можливості» [7, с. 108].

Однією з педагогічних умов професійної підготовки вчителя В. О. Коваль вважає створення позитивної мотивації у студентів до формування особистісних та професійних якостей. Велику роль у процесі мотивації, на думку дослідниці, «відіграє пізнавальний інтерес, який є однією з головних умов ефективності навчання та його організації» [10, с. 224].

М. О. Родін зазначає, що досягти ефективної професійної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання можна за рахунок:

- озброєння студентів теорією та методикою різних способів навчання, вміннями і навичками оцінки та самооцінки якості оволодіння теоретичним матеріалом;
- стимулювання навчально-пізнавальної активності студентів, формування у них потреби в самоосвіті, саморозвитку та самовдосконаленні;
- підвищення ролі самостійної роботи студентів та чіткої організації їх самостійної діяльності у навчальний та позанавчальний час;
- формування у студентів педагогічного свідомості і мислення, творчого підходу до вирішення проблем, пов'язаних з майбутньою професійною діяльністю;
- систематичного залучення майбутніх учителів до практичної та

творчої діяльності, пов'язаної з підготовкою до навчання і виховання школярів [13].

Серед важливих умов формування особистості майбутнього вчителя фізичного виховання В. А. Бабаліч [6] виділяє соціальні та психолого-педагогічні. До соціальних науковець відносить такі умови як атмосфера в суспільстві, державі; статус професії, престиж фахівця з фізичної культури і спорту; статус навчального закладу в системі державної освіти; організаційну систему навчального і виховного процесу; до психолого-педагогічних – рівень та характер міжособистісних стосунків педагог – студент; характер педагогічної взаємодії; стиль керівництва у навчальному закладі тощо.

Уваги заслуговує дисертаційне дослідження О. В. Чепкої [14], в якому автор виокремлює три групи організаційно-педагогічних умов професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів: макроумови, мезоумови та мікроумови. До макроумов дослідниця відносить соціальне замовлення суспільства у підготовці майбутніх учителів, розробку і узгодження нормативних документів; до мезоумов – професійну орієнтацію та професійне становлення майбутніх учителів на етапі педколеджу, їх професійну адаптацію у процесі здійснення наступності в навчальному комплексі та професійне вдосконалення на етапі навчання в педуніверситеті; до мікроумов – актуалізацію суб'єктивного досвіду студентів, набутого на етапі навчання в педкомплексі.

Російська дослідниця І. В. Гладка [8] аналізує зміни підготовки педагогічних кадрів і визначає такі умови професійної підготовки майбутніх педагогів: умови вибору, орієнтації викладачів на нові професійні ролі і появи нових університетських структур (наприклад, створення методичного або науково-дослідного центру).

На наш погляд, проблему створення педагогічних умов для професійної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання у навчальному комплексі «педагогічний коледж – педагогічний університет» розглянуто недостатньо. Тому вважаємо необхідним виокремити та описати ці умови.

У нашому науковому дослідженні ми виділяємо такі педагогічні умови професійної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання:

- організація навчально-методичної та науково-дослідної роботи майбутніх учителів фізичного виховання;
- моделювання професійної діяльності майбутнього вчителя фізичного виховання;
- викладання окремих навчальних дисциплін у структурі професійної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання.

Важливою складовою навчально-виховного процесу є перша педагогічна умова – **організація навчально-методичної та науково-дослідної**

роботи майбутніх учителів фізичного виховання.

Зокрема, навчально-методична робота спрямована на вирішення завдань з підвищення якості підготовки фахівців на основі комплексного підходу до вдосконалення змісту, організації й методів навчання, методичне забезпечення й удосконалення чинних форм і видів занять із студентами тощо.

Основними завданнями навчально-методичної роботи є:

- створення навчально-методичних комплексів з дисциплін, нормативної та варіативної частини освітньо-професійних програм підготовки ОКР «бакалавр» з галузі знань 0102 – Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини напрямку підготовки: 6.010201 – Фізичне виховання згідно із сучасними вимогами до рівня підготовки фахівців;

- удосконалення навчальних планів і програм підготовки майбутніх учителів фізичного виховання в умовах навчального комплексу «педагогічний коледж – педагогічний університет»;

- вивчення обсягу й змісту самостійної роботи студентів, вироблення методичних рекомендацій із планування, організації й контролю самостійної роботи студентів;

- аналіз забезпеченості навчального процесу навчально-методичною літературою, формування поточних планів видання підручників, навчальних і методичних посібників та рекомендацій;

- вивчення, узагальнення й поширення кращого досвіду навчально-методичної роботи, корективних методів і прийомів проведення навчальних та позааудиторних видів занять з фізичного виховання;

- аналіз загальних і специфічних питань методики викладання і т.д.

Науково-дослідна робота є невід'ємною складовою наукової діяльності університету і початковим етапом у підготовці наукових кадрів. Це важливий засіб підвищення якості професійної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання, розширення їх загального та професійного світогляду.

Основними завданнями науково-дослідної роботи студентів є:

- залучення талановитої молоді до наукових досліджень, організація участі студентів в конкурсах студентських наукових робіт, студентських наукових конференціях, олімпіадах;

- навчання методиці й засобам самостійного вирішення наукових і технічних задач, стилю й навичкам праці у наукових колективах, ознайомлення з методами організації їх роботи;

- пропаганда, моральне та матеріальне заохочення наукової роботи студентів, сприяння в опублікуванні кращих студентських робіт у збірниках та часописах;

- розробка положень та методичних рекомендацій з удосконалення організації науково-дослідної роботи в навчальному закладі.

Науково-дослідна робота майбутніх учителів фізичного виховання у комплексі «педагогічний коледж – педагогічний університет» сприятиме систематизації, поширенню, поглибленню теоретичних знань та практичних умінь за фахом, розвитку навичок самостійної роботи, оволодінню інноваційними методами навчання студентами у процесі професійної підготовки, підготовці студентів до експериментально-аналітичної, інноваційної діяльності в умовах практичної діяльності [15].

Друга педагогічна умова професійної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання – **моделювання професійної діяльності майбутнього вчителя фізичного виховання** – посідає важливе місце у системі умов підвищення ефективності навчально-виховного процесу у комплексі «педагогічний коледж – педагогічний університет».

Моделювання професійної діяльності майбутнього вчителя фізичного виховання, зокрема в умовах навчального комплексу «педагогічний коледж – педагогічний університет» передбачає відтворення характеристик одного об'єкта на іншому, що обумовлено раніше визначеною метою та орієнтоване на практичне застосування результатів. Під час моделювання враховується сутність явища, яке моделюється, а також поставлена мета, яка визначає засоби та впливає на результат.

Важливе значення має послідовність етапів моделювання. Моделювання діяльності фахівця визначає необхідні випускнику компетентності, види діяльності, зміст професійної освіти, освітні технології, засоби і форми організації навчального процесу [16, с. 2].

У нашому дослідженні ми використовуємо розробку моделі професійної діяльності фахівців О. С. Пономарьова, яка передбачає п'ять етапів.

На першому етапі визначаються виробничі функції, типові завдання діяльності фахівця та вміння, необхідні для їх виконання.

На другому етапі проводиться системний аналіз виробничих функцій, що виконуються фахівцем в межах його професійної діяльності, і типових завдань, які складають її зміст. На основі цього аналізу визначається фактична структура праці фахівця. Вона включає продукт праці, тобто її кінцевий результат, предмет, на який спрямовані засоби, способи та умови професійної діяльності.

На третьому етапі визначаються основні виробничі функції у загальній структурі професійної діяльності спеціаліста.

На четвертому етапі, згідно результатів аналізу структури професійної діяльності фахівця, сукупності предметів його професійної праці та виробничих функцій складають перелік типових завдань для спеціаліста.

П'ятий етап розробки полягає у систематизації отриманої інформації та оформленні моделі професійної діяльності майбутніх учителів фізичного виховання у текстовому та графічному вигляді [17, с. 28].

На наш погляд, здійснення професійної діяльності вчителя обумовлюється передусім організацією підготовки педагогів у закладі освіти, її змістом та інноваційними технологіями, які використовують у педагогіці. Безперечно, майбутня педагогічна діяльність значною мірою залежить від рівня фахової підготовки. Приділяючи недостатньо уваги плануванню власної праці, вчитель може мати труднощі з непростою структурою своєї професійної діяльності та розмаїттям виконуваних функцій. Тому педагог повинен застосовувати на практиці модель своєї професійної діяльності.

Третя педагогічна умова професійної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання – **викладання окремих навчальних дисциплін у структурі професійної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання** – покликана забезпечити ефективність професійної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання завдяки викладанню таких дисциплін як «Рухливі ігри», «Спортивні ігри з методикою викладання (баскетбол)», «Лижний спорт», «Теорія і методика викладання плавання», «Гімнастика», «Схіжні види єдиноборств» тощо.

Так, метою курсу «Рухливі ігри і забави та методика їх викладання» передбачено вивчення студентами факультету фізичного виховання теорії і методики викладання рухливих ігор та забав; набуття необхідних знань, умінь та навичок у проведенні та аналізі рухливих ігор та забав у навчальній і позакласній роботі з фізичного виховання у навчальному закладі; оволодіння сучасними методами дослідження та впровадження їх у практичну діяльність; творче використання набутих знань з навчальною та виховною метою у подальшій роботі.

Програмою дисципліни «Спортивні ігри з методикою викладання (баскетбол)» передбачено вивчення теоретичного матеріалу із ігрових видів спорту, різноманітні прийоми навчання; оволодіння професійно-педагогічними вміннями та навичками: різноманітними прийомами показу окремих елементів вправ із акробатики, легкоатлетичних вправ та ігрових видів спорту; застосування під час двохсторонньої гри та здачі нормативів на практиці теоретичні знання з техніки, тактик гри у баскетбол, волейбол та правила змагань. Мета навчальної дисципліни – залучити студентів до фізкультурно-спортивної та оздоровчої роботи університету з метою гармонійного розвитку та зміцнення фізичного і духовного здоров'я; підготовки до майбутньої професії.

Головним завданням вищеперерахованих навчальних дисциплін є формування у студентів потреби до професійно-педагогічних знань, умінь і навичок, які будуть необхідні для самостійної роботи у різних ланках системи педагогічної сфери, виховання педагога нового типу – мислячого, ініціативного, всебічно обізнаного.

Майбутній учитель фізичного виховання зможе бути успішним,

якщо уже під час навчання у навчальному комплексі «педагогічний коледж – педагогічний університет» буде поставлений в умови, наближені до його майбутньої професійної діяльності, обізнаний з науковими досягненнями і сучасними педагогічними технологіями.

Отже, у процесі дослідження ми дійшли висновку, що «умови» є сукупністю об'єктів, властивостей і відносин, які сприяють реалізації наявних можливостей, педагогічні умови – це цілеспрямовано організоване викладачем педагогічне середовище, система педагогічних засобів, комплекс педагогічних взаємодій. Нами виділено такі педагогічні умови професійної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання: організацію навчально-методичної та науково-дослідної роботи майбутніх учителів фізичного виховання, моделювання професійної діяльності майбутнього вчителя фізичного виховання, викладання окремих навчальних дисциплін у структурі професійної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Український Радянський Енциклопедичний Словник : в 3 т. / [авт.-уклад. Бабичев Ф. С.]. – К. : Гол. ред. УРЕ, 1987. – Т. 3. – 736 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [авт.-уклад. Бусел В.]. – К. : Ірпінь : Перун, 2001. – 1440 с.
3. Выготский Л. С. Развитие высших психических функций / Л. С. Выготский. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1960. – 55 с.
4. Словник-довідник з професійної педагогіки / [авт.-упоряд. А. В. Семенова]. – Одеса : Пальміра, 2006. – 272 с.
5. Андреев В. И. Педагогика : учебный курс для творческого саморазвития / Валентин Иванович Андреев. – 2-е изд. – Казань : Центр инновационных технологий, 2006. – 608 с.
6. Бабаліч В. А. Формування особистості вчителя фізичної культури в умовах реформування системи освіти в Україні [Електронний ресурс] / В. А. Бабаліч. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/snsv/2009_1/09baveou.pdf
7. Безкоровайна Л. В. Теоретичні аспекти підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту до професійної діяльності у вищих навчальних закладах / Л. В. Безкоровайна, А. В. Свасьєв // Вісник Запорізького національного університету. – Серія «Фізичне виховання та спорт». – 2009. – № 1. – С. 107–112.
8. Гладкая И. В. Организационно-педагогические условия становления профессиональной компетентности студента / Ирина Вячеславовна Гладкая // Известия российского гос. пед. ун-та им. А. И. Герцена. – 2011. – Т. 142. – С. 126–134.
9. Карченкова М. В. Педагогічні умови формування готовності майбут-

- ніх учителів фізичної культури до професійної діяльності : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Карченкова Марина Володимирівна. – Переяслав-Хмельницький, 2006. – 228 с.
10. Коваль В. О. Теоретичні і методичні засади формування професійної компетентності майбутніх вчителів-філологів у вищих педагогічних навчальних закладах : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Коваль Валентина Олександрівна. – Умань, 2013. – 628 с.
11. Нагорнов Ю. С., Нагорнова А. Ю. Характеристика педагогических условий профессиональной подготовки студентов технических специальностей [Электронный ресурс] / Ю. С. Нагорнов, А. Ю. Нагорнова // Современные исследования социальных проблем (электронный научный журнал). – 2012. – № 10(18). – Режим доступа : www.sisp.nkras.ru
12. Пигалова Л. В. Интеграция основных форм и методов учебного процесса по специализации в вузах физической культуры : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Пигалова Лариса Викторовна. – М. : РГБ, 2002. – 269 с.
13. Родин М. А. Пути повышения качества подготовки педагогов физической культуры в условиях вуза [Электронный ресурс] / Максим Александрович Родин. – Режим доступа : <http://econf.rae.ru/pdf/2012/03/1083.pdf>
14. Чепка О. В. Професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів в умовах навчального комплексу педагогічний коледж – педагогічний університет : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Чепка Ольга Володимирівна. – Черкаси, 2010. – 20 с.
15. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. / Ілона Миколаївна Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
16. Борисова О. Н. Моделирование в профессиональной деятельности преподавателя университета [Электронный ресурс] / Борисова О. Н., Карасьова Л. А. – Режим доступа : <http://www.eprints.tversu.ru/891/>.
17. Пономарьов О. С. Модель професійної діяльності фахівця / О. С. Пономарьов. – Харків : НТУ «ХП», 2006. – 36 с.